

Mariusz Kaliciński

Uniwersytet Warszawski, Polska /

University of Warsaw, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6417-2424>

e-mail: m.kalicinski@student.uw.edu.pl

Relacje pomiędzy Bogiem a człowiekiem w twórczości Ryhora Baradulina na podstawie tomu poezji *KSTY*

*The relationship between God and man in the works of Ryhor Baradulin
on the basis of the volume of poetry KSTY*

*Дачыненні паміж Богам і чалавекам у творчасці Рыгора Барадулiна
на падставе паэтычнага зборніка КСТЫ*

ABSTRACT: The cultural and political thaw in Belarus at the beginning of the 1990s unleashed a wave of artistic freedom, which contributed to the turn of many Belarusian writers towards religious themes. Among these writers was also the National Poet of Belarus Ryhor Baradulin. The article provides a closer look at the relationship between God and man in the works of R. Baradulin based on the volume of poetry *KSTY*. As a result of the analysis, it was found that the lyrical subject is a deeply religious being, representing the Christian worldview and Belarusian national identity. The image of God largely corresponds to the Christian vision of the Absolute – the good, merciful and gracious Father of the human race. An important component of the bond between God and man in *KSTY* is silence. The dialogues of the lyrical “I” with the Creator are distinguished by unconventionality, and one of the main issues raised are the matters of the Belarusian homeland and its representatives.

KEYWORDS: Ryhor Baradulin, God, man, Belarus, relationship, patriotism, Christianity.

Upadek systemu komunistycznego i polityczna odwilż lat 90. XX w. przyniosły wyczekiwany z utęsknieniem powiew wolności w wielu dziedzinach życia na Białorusi. Wtedy wyszła z podziemia także i religia, dokąd została zagnana przez bolszewicki „wojujący ateizm”. Odrodzenie życia religijnego na Białorusi – przede wszystkim chrześcijaństwa – nie pozostało bez wpływu

na literaturę białoruską tamtego okresu, w szczególności na poezję, która garściami czerpała z tego, co jeszcze do niedawna było zabronione. Powszechny zwrot poetów białoruskich w stronę motywów, aluzji, obrazów i metafor religijnych (nie tylko chrześcijańskich) Walancin Akudowicz określił mianem „teologizacji literatury”, który jednak nie wpłynął znacząco na kształtowanie paradygmatu nowej literatury białoruskiej, nie licząc pewnych wyjątków [Акудовіч 2004: 258–259]. Niemniej możliwość sięgnięcia do niedostępnego przez dziesiątki lat skarbcza tradycji religijnej była dla wielu poetów, jak to ujmuje Iryna Bahdanowicz, „новым адкрыццём свету, новай магчымасцю спазнання сябе, цудоўным і трапяткім дакрананнем да сакральных таямніцаў светабудовы” [Багдановіч 2001, online].

Jedną z najbardziej znaczących postaci białoruskiego życia literackiego, w czyjej twórczości epoki postsowieckiej zagościła na stałe i zajęła poczesne miejsce tematyka religijna, był narodowy poeta Białorusi Ryhor Baradulin (1935–2014). Wówczas do szerokiej amplitudy tematycznej jego poezji dołączyły gatunki literackie typowe dla Biblii: psalmy, hymny, modlitwy, a także wierszowane parafrazy niektórych ksiąg Pisma Świętego (np. *Pieśni nad Pieśniami* czy też *Księgi Psalmów*), które autor niekiedy rozwija i „dopowiada”, tworząc tym samym apokryficzny „dalszy ciąg” historii biblijnych we właściwym sobie stylu [Игнатюк 2010: 104]. I. Bahdanowicz konstatuje, że świadome skierowanie swojej twórczości w stronę Biblii, wartości chrześcijańskich, moralnej doskonałości, wyniosło pisarstwo R. Baradulina do rangi „apostolstwa świeckiego”, będącego „poetycką kontynuacją pracy misyjnej” wśród Białorusinów, zapoczątkowanej wraz z przekładami i wydaniem pewnej części ksiąg biblijnych przez Franciszka Skarynę [Багдановіч 2018: 86]. Zwieńczeniem obrania przez R. Baradulina poetyckiego szlaku o charakterze religijno-chrześcijańskim jest nominowany do literackiej Nagrody Nobla tom poezji *Ksty*, wydany w 2005 r., który posłuży jako materiał badawczy do bliższego oglądu relacji między Bogiem a człowiekiem, będącej wątkiem przewodnim niniejszego artykułu.

Pytanie stanowiące punkt wyjścia do dalszych rozważań brzmi następująco: kim w *Kstach* jest osoba mówiąca – uczestnik dialogu z Absolutem? Odpowiedź na zadane pytanie udziela cykl wierszy pod nazwą *Ружанец*, który otwiera książkę i zawiera utwory będące poetycką wariacją na temat najważniejszych modlitw chrześcijańskich, takich jak *Ojciec nasz* czy też *Wierzę*. Liryczne „ja”, używając terminu ukutego przez Mircea Eliadego, jawi się jako *homo religiosus*, czyli istota religijna, dla której religijność stanowi ważki wymiar ludzkiego bytu. Jest to religijność o charakterze chrześcijańskim, na co wskazuje już pierwszy utwór nazwanego powyżej cyklu – parafraza Modlitwy Pańskiej, w której podmiot liryczny w iście baradulinowskim stylu (obecność aliteracji, neologizmów, zastąpienie słowa „д’ябал” ludowym

leksemem białoruskim „нячысцік”) wyraża wiarę w Trójcę Świętą, deklarując w ten sposób swoją przynależność do religii chrześcijańskiej:

І рушаць рухава
Ад Твайго цвярдога парога
І сіла, і слава
Твае мілаты і лагоды,
Айца, і Сына, і Духа Святога
Цяпер і заўсёды.
І на вячніны вячнін. Амін.
[Барадулін 2005: 20]

Chrześcijański światopogląd podmiotu lirycznego determinuje obraz Boga, który pojawia się na stronach *Kstów*. Bóg poety jest Bogiem miłosiernym i litościwym: „Памілуй, бо маеш / Вялікую літасць да ўсіх” [Барадулін 2005: 25], przebacza ludziom ich występki: „Бог чуе тых, / Хто даравання просіць” [Барадулін 2005: 125], jest cierpliwym Ojcem dla całego rodzaju ludzkiego: „І ў цярплівага Бацькі Бога / Заставацца неразумным дзіцём” [Барадулін 2005: 457], który nigdy nie opuszcza żadnego człowieka: „Ты са мной, / Каб не быў я ў самоце нідзе” [Барадулін 2005: 88]. Oprócz tego jest On również Prawdą: „Праўда ходзіць пад Богам” [Барадулін 2005: 89], co oznacza, że Jego słowo nie może mylić. Manifest całkowitej wierności i pełnego oddania Bogu oraz Jego słowu, traktowanemu jako prawda absolutna i ostateczna, zostaje wygłoszony przez bohatera lirycznego w utworze *Ты са мною*. Literat porównał w nim trwanie w prawdzie Bożej i niezachwianą ufność Jego kierownictwu do niewoli, której człowiek, świadomy korzyści, jaką ona niesie, gorliwie dopomina się od samego Stwórcy:

Я да скону ў палоне Тваім,
І пасля
Папрашуся застацца
У вечным палоне душою.
[Барадулін 2005: 88]

Istotnym elementem składowym więzi łączącej Boga i człowieka w *Kstach* jest cisza i milczenie. Łatwo zauważyć, że baradulinowski bohater liryczny czasem uderza w ton mędrca-filozofa w podeszłym wieku, o ponadprzeciętnej wrażliwości duchowej, wielkim doświadczeniu życiowym oraz wyjątkowej mądrości, nabytej na przestrzeni przeżytych lat. Właśnie tak czyni on w wierszu *Адбыўшы свае гады*, gdzie, dostrzegłszy „marność nad marnościami” w „pędzie tego świata”, w swojej życiowej filozofii kładzie nacisk na ciszę i milczenie, które prowadzą do poznania Boga:

Адбыўшы свае гады,
 Апрача мітусні,
 Не набудзем нічога.
 Прагне душа цішыні,
 Каб слухаць маўчанне Бога.

[Барадулін 2005: 318]

Kategoria ciszy, w której dokonuje się wyrażenie Niewyrażonego, staje się scenarią spotkania Boga i człowieka oraz środkiem ekspresji *sacrum*. Pierwzoplanową pozycję w przywiedzionym wyżej liryku zajmuje religijny wymiar ciszy, która w Biblii i nauczaniu Kościoła katolickiego, z którym identyfikuje się bohater liryczny,

staje się scenarią, w której przemawia Bóg, warunkiem teofanii, a także postawą człowieka wobec *sacrum*, wyrazem zaufania Bogu. <...> związana jest ona bardzo mocno z rzeczywistością ducha, jest bowiem integralnym składnikiem życia religijnego, moralnego, wyrazem pewnego wewnętrznego uporządkowania człowieka i postawą wsłuchiwanie się w Boży głos [Krysińska 2017: 120].

Poeta zestawia dwie kontrastowe rzeczywistości: zamieszanie i ciszę, jeszcze mocniej uwypuklając w ten sposób pierwiastek duchowy tej drugiej, umożliwiającej kontakt z Transcendencją. Przejście w stan wyciszenia pozwala „слухаць маўчанне Бога”, które u R. Baradulina nie jest milczeniem bezradności, wywołującym sprzeciw i bunt wobec problemów egzystencjalnych człowieczeństwa, takich jak na przykład cierpienie. Za owym oksymoronem kryje się ponadprzeciętna wrażliwość podmiotu lirycznego na sprawy duchowe i pragnienie do wejścia w możliwie jak najgłębszą, intymną relację z Najwyższym, o czym świadczy jego dążenie do realizacji założeń duchowości chrześcijańskiej głoszącej, że Boga można spotkać tylko w wiecznym milczeniu. Jego głos jest milczący i jedynie milczenie może wyrazić Boga, a dla usłyszenia swego Stwórcy, przemawiającego w milczeniu, także i człowiek musi stać się ciszą [Diat, Sarah 2017: 34].

Utwór *Дзень пазыч жаўрукам* zawiera apel podmiotu lirycznego do czytelnika o darzenie szacunkiem ciszy, będącej koniecznością do usłyszenia Wszechmocnego. R. Baradulin wykorzystał obraz Boga kroczącego po ziemi, właściwy tradycyjnym białoruskim wyobrażeniom ludowym. Dyskretny głos Stwórcy ukryty jest pod symboliczną postacią Jego własnych kroków czynionych bosymi stopami, które mogą być usłyszane jedynie pod warunkiem oderwania się człowieka od hałasu i zgiełku panującego w świecie:

Прышануй цішыню
 У гэтым стомленым свеце,
 Каб пачуць, як ступае
 Гасподзь басанож.

[Барадулін 2005: 398]

Niekonwencjonalnym podejściem do dialogu między Bogiem a człowiekiem, wykraczającym poza utarte konwenanse, cechuje się liryk inwokacyjny *Жычэнні*, w którym bohater liryczny stawia samego siebie oraz swoje potrzeby na dalszy plan i przyjmuje rolę autora życzeń skierowanych w stronę Boga:

Госпад!
 Дазволь пажадаць Табе
 Крыніцы моцы,
 Сумёты спакою,
 Бо ўсе толькі просяць Цябе
 У мальбе
 Перашалелаю талакою.
 <...>
 Пачуй,
 Жыцця й забыцця Валадар,
 Зычэнні здароўя і бясконцавечча!
 [Барадулін 2005: 165–166]

Wplecenie formuły powinszowań do utworu, stwarzające efekt „uczłowieczenia” Boga i Jego natury, zacierając dystans między człowiekiem a Absolutem, wprowadza familiarne, swojskie stosunki między obydwojema bytami, czyniąc je bardziej bezpośrednimi. Osoba mówiąca w wierszu zwraca uwagę na charakterystyczną dla niemalże całej populacji ludzkiej jednostronność i koncentrację wyłącznie na własnych potrzebach w relacji ze Stwórcą („Бо ўсе толькі просяць Цябе / У мальбе / Перашалелаю талакою”), a ponadto idzie o krok dalej, próbując „wejść w skórę” Boga, rozważając zarówno tajemnicę Jego wystarczalności, jak i negatywne następstwa aktu stworzenia dla Niego samego:

Ты ў свеце Адзін,
 Ды Цябе стае
 На ўсё, што стала,
 І ўсё, што стане.
 <...>
 Дазволіўшы, каб жыццё жыло
 Ты вырак сам сябе на пакуты.
 [Барадулін 2005: 166]

Drugim istotnym atrybutem lirycznego „ja” jest białoruska tożsamość narodowa, o której ważności w hierarchii wyznawanych przez niego wartości świadczy deklaracja wiary w Białoruś i wyniesienie jej do rangi świętości w wierszu *Веры* – autorskim przekształceniu i rozwinięciu credo nicejsko-konstantynopolitańskiego. Po deklaracji wiary w „Jeden, Piotrowy i Apostolski Kościół” baradulinowski symbol wiary nie dobiega do kanonicznego końca, lecz znajduje swoją kontynuację w wyrażeniu najgłębszych i najbardziej intymnych uczuć żywionych do własnej ojczyzny:

Веру, і тым жыву,
Веру, і тым існую,
У Богам дадзеную,
А значыць святую
Беларусь прыўкрасную самую.
Перад ёю,
Як перад Мамаю,
Хілю галаву.
Верны паклону
Да скону.

[Барадулін 2005: 23]

Czy sakralizacja ojczyzny białoruskiej nie jest zwykłym zabiegiem stylistycznym, podkreślającym znaczenie i miłość do własnego kraju w utworach literata, czy też kryje się za nią coś więcej? Czy wyniesienie Białorusi na piedestał *sacrum*, z którego wynika wytrwała, gorąca modlitwa prośby o dobrobyt nacji i rodaków, skierowana do Boga, nie jest naturalną konsekwencją bycia przez baradulinowski podmiot liryczny *homo religiosus* w wydaniu chrześcijańskim?

W książce *Pamięć i tożsamość* Jan Paweł II stwierdza, że ojczyzna stanowi otrzymane po ojcach (przodkach) dziedzictwo oraz wynikający z niego stan posiadania zarówno materialny, jak i duchowy, który składa się na kulturę danego narodu. Duchowe dziedzictwo ojczyzny dociera do dzieci za pośrednictwem rodziców, zaś względem nich, jak głosi czwarte przykazanie Dekalogu, należy się szacunek i cześć. W języku łacińskim ów chrześcijański charakter miłości synowskiej jest wyrażony za pomocą terminu *pietas*, podkreślającego jej wymiar religijny, gdyż to właśnie rodzice są reprezentantami Boga Stwórcy wobec własnych dzieci. Poprzez dar przekazywania życia rodzice stają się uczestnikami tajemnicy stworzenia, zasługując tym samym na cześć podobną do tej, jaką chrześcijanin oddaje Bogu Stwórcy, co z kolei znajduje swój dalszy ciąg w postawie duchowej w odniesieniu do ojczyzny, będącej prawdziwą matką dla każdego człowieka i wobec której każdy ma obowiązek owej *pietas*. Cześć i szacunek do własnej ojczyzny znajduje swój wyraz w patriotyzmie, będącym umiłowaniem tego, co ojczyste, a więc historii, tradycji, języka, rodzimych krajobrazów, dzieł rodaków i wytworów ich geniuszu, a także umiłowaniem samych rodaków, połączonych wyliczonymi powyżej czynnikami. Zatem patriotyzm wchodzi w zakres czwartego przykazania Dekalogu, a ojczyzna urasta do miana dobra wspólnego i wielkiej powinności wszystkich obywateli [Jan Paweł II 2005: 66–72].

W związku z powyższym, pamiętając o wartościach wyznawanych przez bohatera lirycznego, konsekwentnym i całkowicie pełnoprawnym przedstawia się użycie epitetu „święty” w kontekście Białorusi. Ojczyzna białoruska została dana przez Boga, dlatego jest święta, ważna i z racji tego zajmuje istotne

miejsce w dialogach człowieka z Bogiem u R. Baradulina. Baradulinowski podmiot liryczny, uczyniwszy z Białorusi obiekt godny czci i szacunku, jest w pełni świadomy „świętego obowiązku” służby własnej ojczyźnie, od którego nie wolno się uchylić, o czym dał do zrozumienia w nadmienionym już utworze *Веры*, deklarując wierność i oddanie macierzy aż po kres swojego życia.

Dla podmiotu lirycznego perspektywa „ojczyzny wiecznej”, otwarta w chrześcijaństwie dla rodzaju ludzkiego przez przyjście Chrystusa na świat i Jego odejście z tego świata do Ojca, nie odbiera niczego z jej treści doczesnej, a wręcz staje się inspiracją do służenia ojczyźnie ziemskiej. „Ojcowizna, którą zawdzięczamy Chrystusowi, skierowuje to, co należy do dziedzictwa ludzkich ojczyzn i kultur, w stronę wiecznej ojczyzny” [Jan Paweł II 2005: 68–69]. Dlatego też manifest wiary chrześcijanina-Białorusina kończy się wyrażeniem wiary w zmartwychwstanie ciała i życie wieczne po śmierci – jedno z kluczowych powodów, motywujących jego ofiarną służbę Białorusi:

Чакаю, як лепшых часін,
Уваскरोшання змерлых
І жыцця тога веку,
Што прыйдзе. Амін.
[Барадулін 2005: 23]

Pragnienie pozostania wiernym krajowi ojczystemu niezależnie od okoliczności ma swoją twórczą kontynuację w wierszu *Святы анёле* – poetyckiej interpretacji tradycyjnej chrześcijańskiej modlitwy codziennej, będącej prośbą wiernych o opiekę anioła stróża. Liryczne „ja”, świadome ułomności własnego ciała i słabości swojej woli, w szczerzej modlitwie zwraca się do Bożego posłańca z osobistą litanią prośb, w skład której wchodzi prośba o dochowanie wierności ojczyźnie białoruskiej:

Дапамажы спакусу перамагчы.
<...>
Каб Госпада я не ўгнявіў.
Каб верны быў я
Крывіцкай святой старане,
Мове матчынай –
Як найраднейшай балючай радні.
[Барадулін 2005: 28]

Wyjątkowa ekspresyjność porównania („як найраднейшай балючай радні”) ukazuje skrajnie negatywny stosunek podmiotu lirycznego do zdrady własnego dziedzictwa duchowego i materialnego, natomiast przez określenie ojczyzny białoruskiej jako „крывіцкая святая старана” autor, oprócz nadmienionej już sakralizacji rodzimych stron, podkreśla łączność dziejową współczesnych Białorusinów ze swoimi przodkami, w tym przypadku

z plemieniem Krywiczów, zamieszkującym w średniowieczu znaczne obszary północno-wschodniej Białorusi. Prośba do anioła stróża o pomoc w zachowaniu wierności ojczyźnie nieprzypadkowo trafiła do owego modlitewnego liryku, bowiem sprzeniewierzenie się własnej spuściznie narodowej w oczach podmiotu lirycznego równa się obrazie Boga.

W swoich modlitwach do Absolutu liryczne „ja” nie poprzestaje wyłącznie na prośbach osobistych, lecz także, wypełniając ewangeliczny nakaz miłości bliźniego, mając na oku „nie tylko swoje własne sprawy, ale też i drugich” [Flp 2, 4], wstawia się u Boga za swoich krajanów, zatroskany o ich pomyślność zarówno doczesną, jak i wieczną. Dlatego, pielęgnując pamięć o zmarłych patriotach kraju ojczystego, występuje w roli ich wstawiennika przed Stwórcą, którego prosi o darowanie im kary pośmiertnej za grzechy uczynione za życia:

Госпадзе, не забудзься ўранні,
 Узгадай увечары,
 <...>
 Нашых братоў і бацькоў,
 <...>
 Якія і ў злыя часіны
 Заставаліся крывічамі,
 <...>
 Даруй ім волю й няволю віны,
 <...>
 Бо яны былі толькі людзьмі.
 [Барадулін 2005: 24]

Ponadto nie zapomina o swoich współcześnie żyjących rodakach zarówno tych, którzy nie są obojętni wobec duchowej schedy po ojcach, jak i tych, którzy z powodu własnych zaniedbań oraz zawirowań historyczno-ideologicznych: braku prawdziwej państwowości od XVIII do XX w., poddaniu procesom denacjonalizacyjnym (polonizacja, rusyfikacja, sowietyzacja), utraciwszy łączność z białoruskim dziedzictwem duchowo-materialnym, stracili poczucie własnej godności:

Будзь і ў клопатах Божых.
 Тым, хто слугуе роднаму краю,
 Хто нашу мову мілуе,
 Пакажы сцяжынку да раю,
 <...>
 Памяні, Госпадзе, нашых братоў,
 Што й сёння
 Ва ўчарашняга дня ў палоне,
 Вызвалі ад кайданоў
 І душы іхнія, і далоні,
 Каб мелі галаву на плячах,
 А не неслі, як горб, за плячамі.

Каб зоры займаліся ў смелых вачах,
Каб пачуваліся вольнымі крывічамі.
[Барадулін 2005: 25–26]

Błaganie Króla Niebios o pomocną dłoń w walce z białoruskimi wadami narodowymi również gości na kartach *Kstów*: w utworze *Усынаві наноў*, będącym autorskim rozwinięciem wersetu 5. Psalmu 84., literat dokonuje rozprawy z negatywną w jego mniemaniu cechą charakteru, właściwą narodowi białoruskiemu, jaką jest przesadna zgodność z innymi oraz ustepliwość, które w dużym stopniu przyczyniły się do przytłumienia własnej odrębności narodowej i kulturowej. Oprócz R. Baradulina jednym z literatów, również zwracających uwagę na ujemne konsekwencje owego rysu mentalności białoruskiej, jest Wiktar Każko, który w swojej noweli *Час збіраць косьці* „падкрэслівае абсурдную памяркоўнасць беларуса, якая не дае яму нармальна жыць” [Шавяка 2012: 284]. W przypadku tego wiersza R. Baradulin skorzystał z formy podmiotu zbiorowego, stwarzając w ten sposób błagalny akt modlitewny do Boga w imieniu wszystkich Białorusinów z elementami szczerzej spowiedzi z wad narodowych. Ratunkiem dla białoruskiej nacji w walce ze swoimi przywarami jest krzyż, niemniej jednak, zdając sobie sprawę z własnej ułomności i niemożności samodzielnego poniesienia krzyża, podmiot zbiorowy w sugestywnym wołaniu prosi Wszechmogącego o pomoc w ukrzyżowaniu przywołanych powyżej przywar:

Памяркоўнасць нашую
На крыжы
Укрыжуй!
[Барадулін 2005: 91]

W tym kontekście nasuwa się na myśl nowotestamentowa scena sądu nad Chrystusem, podczas której naród żydowski żąda, aby Poncjusz Piłat wydał Jezusa na śmierć, wykrzykując: „Ukrzyżuj go!” [Mk 15, 14]. Z kolei u R. Baradulina mamy do czynienia z odwróceniem sytuacji: sam naród białoruski wręcz domaga się ukrzyżowania własnych wad narodowych, widząc w nim antidotum na swoje problemy. R. Baradulin czyni z krzyża symbol, bardziej przypominający początek nowego życia, nowego etapu w historii narodu białoruskiego, niż narzędzie męki oraz atrybut grozy i śmierci. Krzyż u R. Baradulina wyzwała, zwiastuje odrodzenie i jest kluczem do zwycięstwa jednostki nad samym sobą, nad swoimi ujemnymi cechami, zaś w szerszej perspektywie stanowi element duchowego przebudzenia Białorusinów, wiodące do odnowy białoruskiej tożsamości narodowej.

W *Kstach* nie mogło zabraknąć wiersza-modlitwy za Białoruś. Tym samym R. Baradulin kontynuuje tradycję liryków modlitewnych za ojczyznę, na którą składają się między innymi utwory Janki Kupały (*Мая малітва*) i Natalli

Arsienniewy (*Малітва / Магутны Божа*). W liryku *Маленне за Беларусь* bohater liryczny utworu (liryczne „my”) w błagalnym uniesieniu prosi Boga o zlitowanie się nad nieszczęsnym narodem białoruskim oraz o ochronę przed najbardziej palącymi zagrożeniami dla Białorusi, takimi jak niebezpieczeństwo zniknięcia białoruskiej nacji oraz zakusy wrogów zewnętrznych na wolność i niezależność Białorusinów. Podmiot liryczny wyprasza dla Białorusi łaski, która ma „oczy Boga”: „Божа, пашлі Беларусі / Ласку з Тваімі вачамі” [Барадулін 2005: 175]. Według symboliki starotestamentowej oczy Boga, podniesione ku narodowi wybranemu i ku poszczególnym Izraelitom, są znakiem łaskawości Boga i wyrażają Jego miłość [Nowak 2018: 29].

Udało się zatem ustalić, że baradulinowski podmiot liryczny jest *homo religiosus* w wydaniu chrześcijańskim o białoruskiej tożsamości narodowej. Właśnie owe czynniki stanowią punkt wyjścia, z którego poszukuje on drogi do Boga, odpowiadającej jego chrześcijańskości i białoruskości, białoruskiej specyfice kulturowej i społecznej, a także będącej fundamentem jednoczącym naród białoruski. Zwieńczeniem jego poszukiwań było dołączenie do Kościoła unickiego, które opisuje jak swoiste „oświecenie rozumu i serca”, dające wyzwolenie z niewidzialnych czterech ścian skrępowania duchowego:

У свеце жыў, нібыта ў пуні, я,
 Не разумеючы нічога.
 Але пралегла ў сэрцы Вунія –
 Дарога ясная да Бога.
 [Барадулін 2005: 171]

Liryka modlitewna R. Baradulina w *Kstach* stanowi w głównej mierze zaplecze myśli teistycznej, pomijając kilka utworów zawierających obraz Boga oparty na białoruskim folklorze ludowym¹. Konflikty i napięcia między człowiekiem a Bogiem, występujące w twórczości takich białoruskich poetów, jak Janka Kupała i Kazimir Swajak, są nieobecne na kartach poezji R. Baradulina w tomie *Ksty*. Pogłębione życie duchowe lirycznego „ja” łączy się w sposób organiczny z jego uwielbieniem ojczyzny białoruskiej i troską o dobro rodaków,

¹ Do tej grupy zaliczają się dwa utwory, których bazę źródłową stanowiły legendy zapisane przez etnografów w regionie Podźwina, skąd pochodzi sam R. Baradulin. W pierwszym z nich, zatytułowanym *Доля*, Bóg-wędrowiec, ujrawszy matkę, która wykorzystuje naleśnik do wykonania czynności higienicznych przy dziecku, karze ludzkość, odbierając jej urodzaj. Drugi wiersz, noszący nazwę *Крывіцкае паданне*, ukazuje różnicę między kobietą a mężczyzną w stosunku do pracy: utrudzonemu Bogu, proszącemu o wskazanie właściwej drogi i wodę, żniwiarka odmawia pomocy, wymawiając się brakiem czasu, w przeciwieństwie do kosiarza, który na prośbę Boga przerywa pracę, dzieli się posiadany prowiantem i wskazuje właściwą drogę. Utwór kończy się następującym morałem: chłop zawsze dysponuje czasem w odróżnieniu od wiejskiej kobiety.

bowiem, jak zaznacza Mikoła Arocčka, „духоўнасць не павінна быць утылітарнай, яна патрэбная для самаўгрунтавання народа, падвышэння неба яго самасвядомасці” [Арочка 2002: 619]. Nie ulega wątpliwości, że w przypadku poezji R. Baradulina kreacja podmiotu lirycznego w wielu miejscach jest zbieżna z postawą poety, który należał do grona białoruskich patriotów reprezentujących chrześcijański światopogląd religijny i od przełomu lat 80. i 90. XX w. otwarcie deklarował swoją konfesyjną przynależność do Kościoła greckokatolickiego.

References

- Akudovič Valjancin. 2004. *Razburyc' Paryż*. Minsk: Lohvinaŭ [Акудовіч Валянцін. 2004. *Разбурьць Парыж*. Мінск: Логвінаў].
- Aročka Mikola. 2002. *Ryhor Baradulin*. U: *Historyja belaruskaj litaratury XX stahoddzja ŭ čatyroch tamach*. Minsk: Belaruskaja navuka [Арочка Мікола. 2002. *Рыгор Барадулін*. У: *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя ў чатырох тамач*. Мінск: Беларуская навука].
- Bahdanovič Iryna. 2001. *Šljax da svjatyni. Vobraz Maci Božaj u belaruskaj paëzii. Da 120-hoddzja z dnja narodžennja*. “Naša vera” № 3 [online] <https://media.catholic.by/nv/n17/art8.htm> [доступ: 30.06.2023] [Багдановіч Ірына. 2001. *Шлях да святyni. Вобраз Маці Божай у беларускай паэзіі. Да 120-годдзя з дня нараджэння*. “Наша вера” № 3].
- Bahdanovič Iryna. 2018. *Biblijnyja matyvy i simvaly ŭ pol'skamoŭnaj paëzii Belarusi XX stahoddzja*. „Studia białorutenistyczne” nr 18: 83–101 [Багдановіч Ірына. 2018. *Біблійныя матывы і сімвалы ў польскамоўнай паэзіі Беларусі XX стагоддзя*. „Studia białorutenistyczne” nr 18: 83–101].
- Baradulin Ryhor. 2005. *Ksty*. Minsk: Rymska-katalickaja parafija Svjataho Symona i Svjataj Aleny [Барадулін Рыгор. 2005. *Ксты*. Мінск: Рымска-каталіцкая парафія Святога Сымона і Святой Алены].
- Diat Nicolas, Sarah Robert. 2017. *Moc milczenia*. Warszawa: Wydawnictwo Sióstr Loretanek.
- Ignatjuk Elena. 2010. *Poëziâ Rygora Borodulina v sisteme hristianskih cennostej*. “Gosudarstvo, religija, cerkov' v Rossii i za rubežom” № 1: 103–116 [Игнатюк Елена. 2010. *Поэзия Рыгора Бородулина в системе христианских ценностей*. “Государство, религия, церковь в России и за рубежом” № 1: 103–116].
- Jan Paweł II. 2005. *Pamięć i tożsamość*. Kraków: Znak.
- Krysińska Katarzyna. 2017. *Cisza i światło jako środki wyrażania sacrum (na przykładzie „Pieśni o Bogu ukrytym” Karola Wojtyły i tomiku „Postać w bieli” Czesława Sobkowiaka)*. „Zeszyty naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego. Seria Scripta Humana” t. 8: 119–129.
- Nowak Jacek. 2018. *Archetyp liturgii słowa w liturgii synodalnej*. „Ruch biblijny i liturgiczny” nr 1: 25–35.
- Pismo Święte Nowego Testamentu*. 1998. Poznań: Pallottinum.
- Šaviaka V. U. 2012. *Adliustravannie absurdnasci žyccia ŭ apoviesci V. Kažko ČAS ZBIRAĆ KOSCI*. U: *VI Mašerovskie čtenia: materialy meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii studentov, aspirantov i molodyh učenyh*, Vitebsk, 27–28 sentâbrâ 2012 g. Vitebsk: UO VGU imeni P.M. Mašerova [Шавяка В. У. 2012. *Адлюстраванне абсурднасці жыцця ў аповесці В. Казько ЧАС ЗБІРАЦЬ КОСЦІ*. У: *VI Машеровские чтения: материалы международной научно-практической конференции студентов, аспирантов*

и молодых ученых, Витебск, 27–28 сентября 2012 г. Витебск: УО ВГУ имени П.М. Машерова].

STRESZCZENIE: Powiew swobody twórczej na Białorusi, wynikający z odwilży politycznej i transformacji ustrojowej lat 90. XX w., przyczynił się do zwrotu wielu literatów białoruskich w stronę tematyki religijnej. Do grona owych pisarzy należał także narodowy poeta Białorusi Ryhor Baradulin. Artykuł zawiera bliższy ogląd relacji Boga z człowiekiem w twórczości R. Baradulina na podstawie tomu poezji *KSTY*. W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że podmiot liryczny jest istotą głęboko religijną, reprezentującą światopogląd chrześcijański oraz białoruską tożsamość narodową. Obraz Boga w dużej mierze odpowiada chrześcijańskiej wizji Absolutu, czyli dobrego, miłosiernego i łaskawego Ojca rodzaju ludzkiego. Istotnym elementem składowym więzi łączącej Boga i człowieka w *KSTACH* jest cisza i milczenie. Dialogi lirycznego „ja” ze Stwórcą charakteryzują się niekonwencjonalnością, zaś jedną z głównych poruszanych kwestii stanowią sprawy ojczyzny białoruskiej i jej przedstawicieli.

SŁOWA KLUCZOWE: Ryhor Baradulin, Bóg, człowiek, Białoruś, relacje, patriotyzm, chrześcijaństwo.

АНАТАЦЫЯ: Час творчай свабоды, які прыйшоў у Беларусь на пачатку 90-х гадоў XX ст. разам з палітычнай адлігай і распадам камуністычнага ладу, абумовіў зварот шматлікіх тагачасных беларускіх пісьменнікаў да рэлігійнай тэматыкі. Сярод такіх літаратараў быў таксама народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. Прадмет даследавання – дачыненні паміж Богам і чалавекам у творчасці Р. Барадуліна на аснове паэтычнага зборніка *КСТЫ*. У выніку праведзенага аналізу было выяўлена, што лірычны герой характарызуецца глыбокай рэлігійнасцю хрысціянскага кшталту і атаясамлівае сябе з Беларуссю. Вобраз Бога, па вялікім рахунку, адпавядае хрысціянскім уяўленням пра Абсалют, г. зн., што Бог у Р. Барадуліна характарызуецца дабрынёй, міласэрнасцю, ласкавасцю ды ахінае сваёй бацькоўскай апекай увесь чалавечы род. Важным элементам сувязі, якая лучыць чалавека з Богам у *КСТАХ*, з’яўляецца цішыня і маўчанне. У дыялогах лірычнага „я” з Тварцом заўважаецца арыгінальнасць, аўтарскі падыход, а да найбольш важных пытанняў, якія закранаюцца ў малітоўнай лірыцы Р. Барадуліна, належыць лёс Беларусі і саміх беларусаў.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: Рыгор Барадулін, Бог, чалавек, Беларусь, адносіны, патрыятызм, хрысціянства.

Data przesłania artykułu: 14.07.2023

Data akceptacji artykułu: 18.08.2023

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Mariusz Kaliciński – Polska, Uniwersytet Warszawski, Katedra Białorutenistyki; mgr; specjalność naukowa: literaturoznawstwo białoruskie; zainteresowania naukowe: literatura białoruska w XX w., polsko-białoruskie związki literackie.

Adres: Katedra Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego, ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa, Polska.